

ВИДИ МОТИВАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Узапропонованій статті висвітлено особливості видів мотивації до діяльності у студентів різних спеціальностей вищого навчального закладу педагогічного спрямування, а також представлено аналіз взаємозв'язку між видами мотивації, гендерними особливостями та особливостями темпераменту. Представлено авторську методику визначення виду мотивації та описано психодіагностичний інструментарій її проведення, який може бути застосований для будь-якого виду діяльності.

Ключові слова: базова, соціальна, пізнавальна та професійно-результативна мотивації, мотив, мотивація, психодіагностичний інструментарій.

© Мірошніченко О.А., 2016

Вступ. Студентство визначають як своєрідну динамічну групу, метою діяльності якої є засвоєння соціально-професійних ролей, підготовка до виконання професійних, суспільних та економічних функцій. Головними напрямками діяльності студентів є професійне навчання, особистісне самовдосконалення, розвиток інтелекту, моральне, естетичне та фізичне збагачення. В юності активізується ціннісно-орієнтаційна діяльність, яка базується на мотиваціях та потребах особистості. Це сензитивний період для розвитку основних соціогенних потенцій людини та для завершення формування особистості в усіх її проявах. Цей вік вважають «золотим віком» людини, оскільки у цей період найвищого розвитку досягають всі функціональні рівні організму (Подольак Л.Г., 2006, с. 102).

Метою статті є дослідження видів мотивації, їх зв'язку між гендерними особливостями та особливостями темпераменту, а також зміни в системі мотивації сучасних студентів ВНЗ педагогічного спрямування.

Завдання статті полягають у дослідженні теоретичних основ процесу мотивації сучасного студента та аналізі результатів практичного застосування інструментарію щодо вивчення системи мотивації.

Аналіз сучасних джерел досліджень. Важливу роль у формуванні та становленні особистості студента відіграє його мотиваційна сфера (потреби, мотиви, прагнення, схильності, ідеали, переконання, світогляд). У даній роботі ми аналізуємо види мотивації, засновані на теоретичних розробках Є. Ільїна, А. Маслоу, М. Рокича, Б. Баса, О. Потьомкіної, Н. Рейнвальд, О. Леонтьєва, П. Сімонова, Е. Фромма. Термін «мотивація» у психології розглядається як внутрішня спонукальна причина дій і вчинків особистості; як

система взаємопов'язаних мотивів діяльності, що визначають лінію поведінки.

П. Сімонов (Сімонов П.В., 1975, с. 28–29) називає такі види мотивів: вітальні, ідеальні та соціальні. Соціальні, у свою чергу, він розділяє на мотиви, що базуються на потребах «для себе» (які усвідомлюються як належні права) і «для інших» (які усвідомлюються як обов'язки). Т. Новожилова виділяє такі мотиви: пізнавально-інтелектуальні, практично-перетворювані, комунікативні. Є. Ільїн (Ільїн Є.П., 2011, с. 305) називає такі навчальні мотиви студентів, як професійні, особистого престижу, прагматичні та пізнавальні.

І. Володарська, Н. Ізергін, А. Марков пропонують об'єднати усі мотиви у чотири групи: професійні, пізнавальні, соціальної ідентифікації, утилітарні. Прикладом професійних мотивів вони називають прагнення стати висококваліфікованим фахівцем; пізнавально-інтелектуальних — бажання отримувати задоволення від самого процесу навчання; соціальної ідентифікації — прагнення студентів до гарного навчання заради соціального схвалення з боку оточуючих; утилітарних — бажання мати матеріальну винагороду, уникнення засудження з боку близьких.

М. Дяченко та Л. Кандибович визначають такі напрями розвитку особистості студента як майбутнього фахівця: формування професійної спрямованості та необхідних для цього здібностей; вдосконалення психічних процесів та досвіду особистості; збільшення почуття обов'язку, відповідальності, зміцнення життєвої позиції студента; зростання соціальної, духовної і моральної зрілості; вдосконалення процесу самовиховання у формуванні якостей, необхідних для майбутнього спеціаліста; зміцнення професійної самостійності і готовності до майбутньої практичної роботи (Дяченко М.І., 2006, с. 32–34).

Виклад основного матеріалу. Навчальна діяльність студента може бути вузькоспрямованою (бажання мати високі оцінки, гарні конспекти, вивчати першоджерела) та широкоспрямованою, яка вирізняється розумінням соціальної значущості навчання, розвитком пізнавальних інтересів, особистісним спілкуванням з викладачами, самостійністю при вивченні навчального матеріалу, оригінальністю відповідей на семінарах. Така навчальна діяльність студента професійно спрямована та вирізняється посиленням ролі професійних мотивів самоосвіти та самовивчання.

М. Артюшина виділяє залежно від змісту діяльності як студента, так і викладача такі групи мотивів (Артюшина М.В., 2007, с. 327–328):

- професійні (пов'язані з певною професійною діяльністю);
- пізнавальні (пов'язані з отриманням знань);
- широкосоціальні (бажання зайняти певну позицію у суспільстві, престижність);
- вузькосоціальні (прагнення мати статус у конкретній соціальній групі);
- процесуально-змістові (зацікавленість у самому процесі та змісті діяльності);
- матеріальні (можливість забезпечити себе матеріально);
- мотиви досягнення (прагнення досягти певних результатів у діяльності);
- утилітарні (прагнення отримати безпосередні переваги від діяльності чи уникнути небезпеки та покарань).

На нашу думку, ці групи мотивів можна об'єднати у чотири загальні: професійно-результативні (професійні + досягнення), соціальні (широкосоціальні та вузькосоціальні), пізнавальні (пізнавальні + процесуально-змістові) та базові (матеріальні + утилітарні). Ця класифікація була покладена в основу психодіагностичного інструментарію визначення мотивації діяльності особистості, яка була перевірена шляхом проведення досліджень зі студентами

Житомирського державного університету імені Івана Франка (усього 71 особа з історичного та соціально-психологічного факультетів, а також Навчально-наукового інституту іноземної філології). До складу даного інструментарію входять методики спрямованості особистості Б. Басса, визначення соціально-психологічної мотивації О. Потьомкіної та методика ОПКДЕ Н. Рейнвальд (Райгородський Д.Я., 2008, с. 563–569, 641–648).

Нами були обрані саме ці методики, тому що, на нашу думку, формування особистості майбутнього спеціаліста проходить три етапи:

- 1) світоглядний, що передбачає формування світогляду, переконань та професійної свідомості особистості. Деякі результати такого формування ми досліджували за допомогою методики спрямованості особистості Б. Басса;
- 2) професійний, спрямований на оволодіння необхідною системою знань, технологією практичної діяльності та формування культури майбутнього спеціаліста (організованість, культура спілкування, естетичний розвиток). Для дослідження цих якостей використовувалася методика Н. Рейнвальд;
- 3) особистісний, метою якого є формування професійно важливих якостей особистості, гуманістичної спрямованості, цінностей, норм, що спонукають особистість до ефективної діяльності. Ці властивості майбутнього спеціаліста ми досліджували за допомогою соціально-психологічної мотивації О. Потьомкіної.

Представляємо результати досліджень, проведених нами зі студентами різних факультетів у 2014–2015 рр. Шкали означених методик ми розподілили за їхнім змістом та за визначеними нами чотирма видами мотивації. Розподіл шкал представлено нами у *табл. 1*.

Таким чином, на кожен вид мотивації припадає по чотири шкали, які приведені нами до єдиного абсолютного показника у бальному визначенні (min — 0; max — 20). Сумарна кількість балів за кожним видом мотивації може скласти до 80 балів.

Таблиця 1

РОЗПОДІЛ ЗМІСЛОВИХ ШКАЛ МЕТОДИК ЗА ВИДАМИ МОТИВАЦІЇ

Вид мотивації	Методики		
	Б. Басса	Н. Рейнвальд	О. Потьомкіної
Базова	спрямованість на себе	працелюбність	установка на егоїзм, гроші
Соціальна	спрямованість на колектив	колективізм	альтруїзм і влада
Пізнавальна	спрямованість на світ	допитливість, естетизм	процес і свобода
Професійно-результативна	спрямованість на справу	організованість	результат і праця

У табл. 2 та на рис. 1 нами представлений результат розподілу у відсотках студентів різних факультетів за видами мотивації до професійної діяльності.

Таким чином, найбільший відсоток має базова мотивація, до якої відноситься матеріальне забезпечення навчання (стипендія) та майбутня заробітна плата, а також інші матеріальні блага, прибуткові майбутній професії (літня відпустка, соціальний пакет, зручний графік роботи тощо). Проте спостерігаємо деякі відмінності між представниками різних спеціальностей. Так, найбільшим є показник базової мотивації у студентів історичного факультету. Це пояснюється тим, що тут більшою мірою представлені студенти чоловічої статі, які, звісно, відповідають за добробут майбутньої сім'ї. На другому місці в цілому у всіх досліджуваних переважає соціальна мотивація.

Це пояснюється тим, що педагогічна та соціально-психологічна діяльність пов'язані зі сферою спілкування та комунікативними вміннями майбутніх спеціалістів. Проте у студентів Інституту іноземної філології на другому місці знаходиться пізнавальна мотивація, що свідчить про більш творчий підхід студентів даної спеціальності до навчання. Професійно-результативна мотивація у студентів всіх факультетів знаходиться на останньому місці. На нашу думку, це свідчить про те, що юнаки у цьому віці ще не зовсім уявляють собі майбутній професійний результат своєї діяльності.

Наступним питанням, яке нас зацікавило, був гендерний аспект переважаючої мотивації студентів. Відповідь на нього відображено у табл. 3.

Як свідчать дані табл. 3, базова мотивація залишається переважаючою як у юнаків, так

Таблиця 2

РОЗПОДІЛ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ЗА ВИДАМИ МОТИВАЦІЇ

Назви факультетів	Види мотивації, %			
	Базова	Соціальна	Пізнавальна	Професійно-результативна
Інститут іноземної філології	30	27,5	30,0	12,5
Історичний факультет	41,2	23,5	23,5	11,8
Соціально-психологічний факультет	35,7	35,7	31,4	7,1
% від загальної кількості осіб (71 особа)	33,8	28,2	26,8	11,2

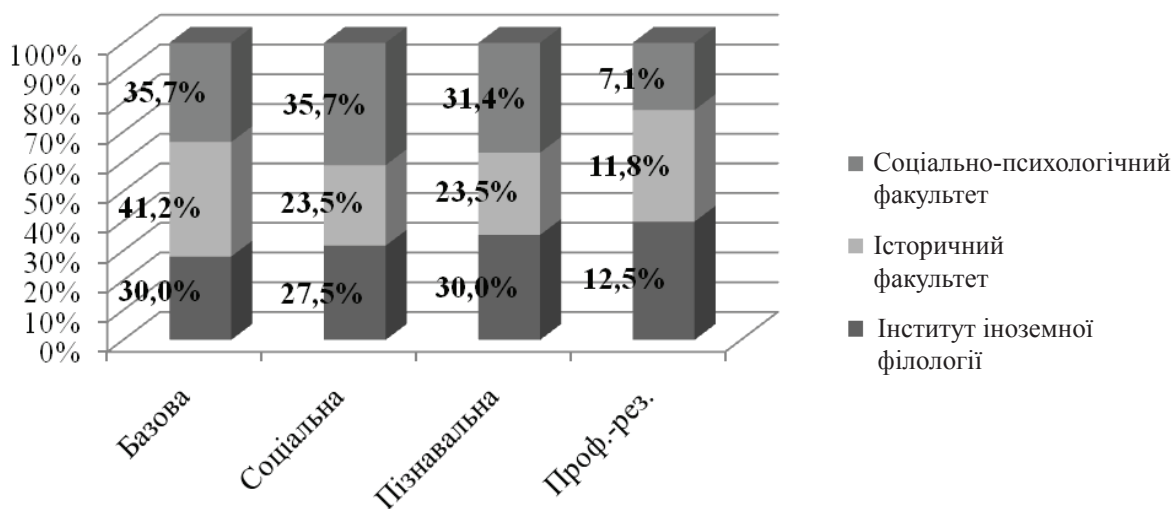

Рис. 1. Розподіл студентів різних факультетів за видами мотивації

РОЗПОДІЛ СТУДЕНТІВ ЧОЛОВІЧОЇ ТА ЖІНОЧОЇ СТАТІ ЗА ВИДАМИ МОТИВАЦІЇ

Стать	Види мотивації, %			
	Базова	Соціальна	Пізнавальна	Професійно-результативна
Чоловіча	38,5	23,1	23,1	15,4
Жіноча	32,8	29,4	27,5	10,3
Різниця	5,7	-6,3	-4,4	5,1

і у дівчат, а професійно-результативна займає останню позицію. Проте є відмінності у мотивації чоловіків та жінок. Студенти чоловічої статі мають більш виражену базову мотивацію порівняно із студентками (різниця становить 5,7 %). Жінки, навпаки, мають більш виражену соціальну та пізнавальну мотивації, що свідчить про їхню більшу схильність до дружнього спілкування, прояву емпатії та більш активної, творчої, пізнавальної, комунікативної діяльності.

Наше дослідження продовжилося вивченням залежності мотивації від темпераменту студентів, який ми визначали за допомогою наступних методик: тест-опитувальник Г. Айзенка, методика діагностики темпераменту Я. Стреляу та методика оцінки властивостей темпераменту В. Русалова. Ми розуміємо, що прояви темпераменту у чистому вигляді зустрічаються рідко, проте шляхом аналізу зазначених методик дані були зведені до чотирьох класичних типів темпераментів. Цей зв'язок представлений нами у табл. 4 та на рис. 2.

Таким чином, проаналізувавши отримані результати, ми виявили ознаки залежності між проявами темпераменту та видами мотивації. Так,

у представників холеричного типу темпераменту переважають базова та пізнавальна мотивації (11,3 та 8,5 % відповідно), у сангвініків — базова та соціальна мотивації (14,1 та 9,9 % відповідно), у флегматиків — пізнавальна мотивація (8,5 %), а у меланхоліків — соціальна (7,1 %). Це свідчить про те, що у студентів-екстравертів, якими є холерики та сангвініки, найбільш яскраво виражена базова мотивація, яка відноситься до зовнішньої мотивації. Студенти флегматичного темпераменту, які є інтровертами, більш занурені у внутрішній світ явищ, тому для них переважаючою є пізнавальна мотивація. Цікавим виявився той факт, що у меланхоліків, які також належать до інтровертів, переважаючою є соціальна мотивація. Ми можемо пояснити це тим, що для меланхоліків характерним є прояв емпатії, висока чутливість, вміння поставити себе на місце іншої людини.

Робота з вивчення мотивації студентів до майбутньої професійної діяльності була розпочата у 2005 р., тому ми маємо можливість дослідити зміну мотивації у студентів Житомирського державного університету імені Івана Франка (Мірошниченко О.А., 2008, с. 58). Порівняння

РОЗПОДІЛ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ ТЕМПЕРАМЕНТІВ ЗА ВИДАМИ МОТИВАЦІЇ

Види мотивації	Типи темпераментів, %			
	Холеричний	Сангвінічний	Флегматичний	Меланхолічний
Професійно-результативна	1,4	1,4	4,2	4,2
Пізнавальна	8,5	5,6	8,5	4,2
Соціальна	5,6	9,9	5,6	7,1
Базова	11,3	14,1	5,6	2,8
% від загальної кількості досліджуваних	26,8	31	23,9	18,3

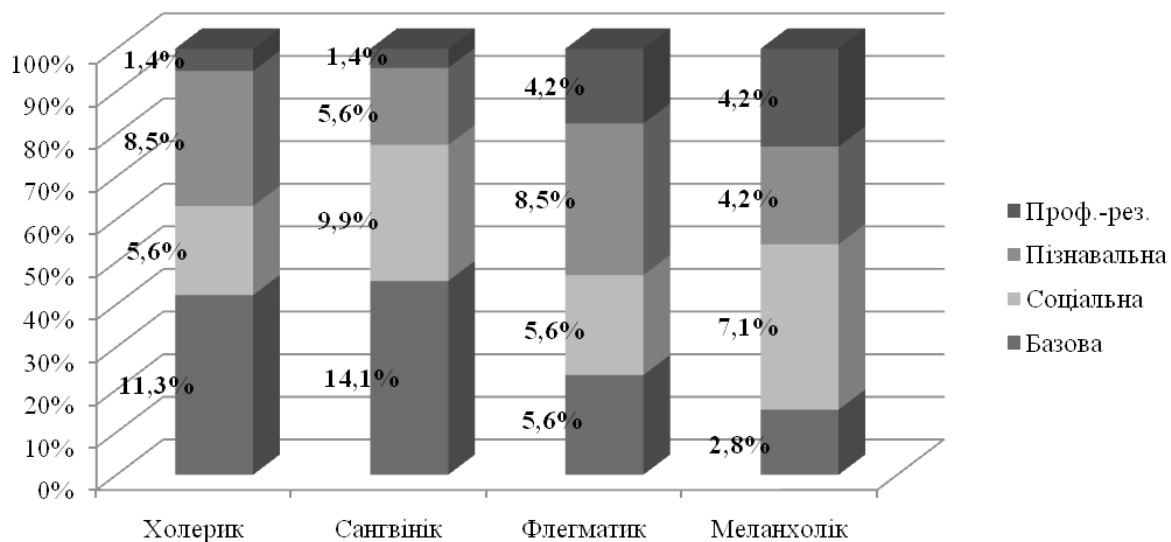

Рис. 2. Розподіл студентів різних темпераментів за видами мотивації

результатів дослідження в різні роки зображені у табл. 5 та на рис. 3.

Показники з табл. 5 засвідчують, що базова та пізнавальна мотивації за останні 10 років збільшилися (відповідно на 3,9 та 5,2 %), а соціальна і професійно-результативна мотивації зменшилися (на 2,4 та 6,7 % відповідно). Отже, значні

соціально-політичні та економічні зміни, що відбулися у житті суспільства, привели до того, що молоді люди більшою мірою розраховують на власні сили у здобутті матеріальних благ та зміцненні свого добробуту через професійну діяльність, в основі якої лежить творчість та пізнання.

Таблиця 5

РОЗПОДІЛ ЗА ВИДАМИ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ У РІЗНІ РОКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Роки	Види мотивації, %			
	Базова	Соціальна	Пізнавальна	Професійно-результативна
2005	29,9	30,6	21,6	17,9
2015	33,8	28,2	26,8	11,2
Різниця	3,9	-2,4	5,2	-6,7

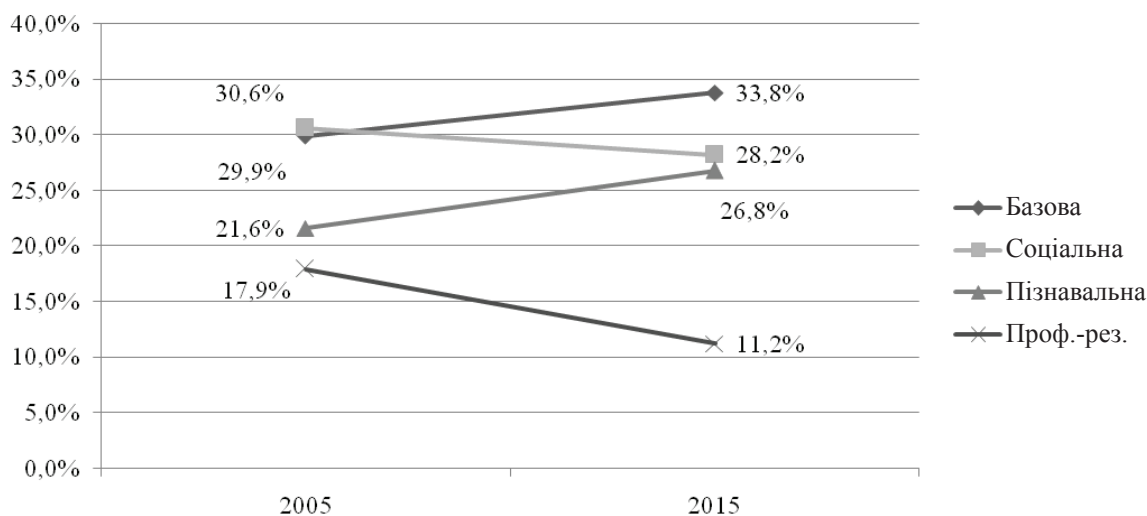

Рис. 3. Розподіл за видами мотивації студентів у різні роки дослідження

Висновки. Практична значущість роботи з вивчення мотивації студентів полягає у тому, що, дослідивши переважаючі типи мотивації у студентів різних спеціальностей, викладач може спрямувати свою професійну діяльність на активізацію навчально-виховних впливів, притаманних кожній мотивації. Наше дослідження не є закінченим та остаточним, ми вважаємо, що

наступним кроком має бути створення типології особистостей студентів, спираючись, з одного боку, на фізіологічно зумовлені властивості особистості (тип нервової системи, вищої нервової діяльності, темперамент), а з іншого — на соціально зумовлену підструктуру особистості, одним із центральних компонентів якої є мотивація.

ДЖЕРЕЛА

1. Володарская И.А. Некоторые проблемы формирования профессионализма у курсантов военного артиллерийского университета [Электронный ресурс] / И.А. Володарская, Н.Д. Изергин, А.С. Марков. — Режим доступа : <http://www.oim.ru/reader.asp?whichpage=1&mytip=1&word=&pagesize=15&Nomer=138>
2. Дьяченко М.И. Психология высшей школы : учеб. пособ. / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович, С.Л. Кандыбович. — Мн. : Харвест, 2006. — 416 с.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. — СПб. : Питер, 2011. — 512 с.
4. Мірошніченко О.А. Формування соціально значущих якостей майбутнього вчителя : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О.А. Мірошніченко. — Житомир, 2008. — 288 с.
5. Новожилова Т.И. Формирование профессиональной мотивации у студентов вузов для педагогической деятельности в учебном процессе [Электронный ресурс] / Т.И. Новожилова. — Режим доступа : <http://mncipi.narod.ru/1019.htm>
6. Подоляк Л.Г. Психологічна підготовка майбутнього викладача як передумова гуманізації і демократизації вищої освіти / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко // Освіта і управління. — 2006. — Т. 9. — № 3–4. — С. 99–107.
7. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів у вищій школі : навч. посіб. / за ред. М.В. Артюшиної, О.М. Котикової, Г.М. Романової. — К. : КНТУ, 2007. — 528 с.
8. Райгородский Д.Я. Практическая диагностика. Методики и тесты : учеб. пособ. / Д.Я. Райгородский. — Самара : БАХРАХ-М, 2008. — 672 с.
9. Симонов П.В. Высшая нервная деятельность человека. Мотивационно-эмоциональные аспекты / П.В. Симонов. — М. : Наука, 1975. — 176 с.
10. Фурман О.Є. Полімотивація — спонукальний параметр інноваційно-психологічного клімату / О.Є. Фурман // Scientific Journal «ScienceRise». — 2015. — № 6/1 (11). — DOI: 10.15587/2313-8416.2015.45049.

REFERENCES

1. Volodarskaia I.A. Nekotoryie problemy formirovaniia professionalizma u kursantov voennogo artilleriiskogo universiteta [Some Problems of Cadets' professionalism Development at Military Artillery University] / I.A. Volodarskaia, N.D. Izergin, A.S. Markov. — Rezhim dostupa : <http://www.oim.ru/reader.asp?whichpage=1&mytip=1&word=&pagesize=15&Nomer=138> (Russian).
2. Diachenko M.I. Psihologiiia vysshei shkoly : ucheb. posob. [Psychology of Higher School: Textbook] / M.I. Diachenko, L.A. Kandybovich, S.L. Kandybovich. — Mn. : Harvest, 2006. — 416 s. (Russian).
3. Iliin Ye.P. Motivatsiia i motivy [Motivation and Motives] / Ye.P. Illin. — SPb. : Piter, 2011. — 512 s. (Russian).
4. Miroshnichenko O.A. Formuvannia sotsialno znachushchykh yakostei maybutnoho vchytelia [Formation of Socially Significant Qualities of Future Teacher] : dys. ... kand. ped. nauk : spets. 13.00.01 "Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky" / O.A. Miroshnichenko. — Zhytomyr, 2008. — 288 s. (Ukrainian).
5. Novozhilova T.I. Formirovanie professionalnoi motivatsii u studentov vuzov dlia pedagogicheskoi deiatelnosti v uchebnom protsesse [Formation of Professional Motivation of University Students for Educational Activities in Learning Protsess] / T.I. Novozhilova. — Rezhim dostupu : <http://mncipi.narod.ru/1019.htm> (Russian).
6. Podoliak L.H. Psykholohichna pidhotovka maibutnoho vykladacha yak peredumova humanizatsii i demokratyzatsii vyshchoi osvity [Future Teacher Psychological Training as Prerequisite for Humanization and Democratization of Hgher Education] / L.H. Podoliak, V.I. Yurchenko // Osvita i upravlinnia. — 2006. — Т. 9. — № 3–4. — S. 99–107 (Ukrainian).

7. Psykholoho-pedahohichni aspekty realizatsii suchasnykh metodiv u vyshchii shkoli [Psychopedagogical Aspects of Modern Methods in Higher Education] : navch. posib. / za red. M.V. Artiushynoi, O.M. Kotykovoi, H.M. Romanovoi. — K. : KNTU, 2007. — 528 s. (Ukrainian).
8. Raigorodskii D.Ya. Prakticheskaia diagnostika. Metodiki i testy : ucheb. posob. [Practical Diagnostics. Methods and Tests. Tutorial.] / D.Ya. Raigorodskii. — Samara : BAHRAH-M, 2008. — 672 s. (Russian).
9. Simonov P.V. Vysshaia nervnaia deiatelnost cheloveka. Motivatsionno-emotsionalnyie aspekty [Higher Nervous Activity of Human. Motivational and Emotional Aspects] / P.V. Simonov. — M. : Nauka, 1975. — 176 s. (Russian).
10. Furman O.Ye. Polimotyvatsiia — sponukalni parametr innovatsiino-psykholohichnoho klimatu [Polimotyvation — Incentive Option of Innovative and Psychological Climate] / O.Ye. Furman // Scientific Journal "ScienceRise". — 2015. — № 6 / 1(11). — DOI: 10.15587/2313-8416.2015.45049 (Ukrainian).

Мирошниченко О.А.

ВИДЫ МОТИВАЦИИ ЛИЧНОСТИ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В предлагаемой статье освещены особенности видов мотивации к профессиональной деятельности у студентов разных специальностей высшего учебного заведения педагогического направления, а также представлен анализ взаимосвязи между видами мотивации, гендерными особенностями и особенностями темперамента. Представлена авторская методика определения вида мотивации и описан психодиагностический инструментарий ее проведения, который может быть применен для любого вида деятельности.

Ключевые слова: базовая, социальная, познавательная и профессионально-результативная мотивации, мотив, мотивация, психодиагностический инструментарий.

Miroshnychenko O.A.

TYPES OF PERSONALITY'S MOTIVATION FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

The article highlights the features of types of motivation for activity for the students of different specialties at higher educational establishment of pedagogical field. To our opinion, the groups of goals according to the professional activity can be united in four main ones: professionally-effective, social, cognitive and basic. This classification was based on psychodiagnostic tools of motivation determination of personality's activity, that was tested by realization of researches with the students of Zhytomyr Ivan Franko State University (71 students from the Faculty of History and the Faculty of Social Psychology as well as from the Educational and Research Institute of Foreign Philology).

Thus, the highest percentage is the basic motivation which includes financial support to education (scholarship) and future salary as well as other benefits inherent in a future profession (summer vacation, benefits package, flexible schedule, etc.). Social motivation takes the second place. By reason of it pedagogical and social psychological activities are related to the field of communication and communicative skills of future specialists. Cognitive motivation occupies the next place among the certain types of motivation. Professionally-oriented motivation among the students of the all faculties takes the last place. In our opinion, it goes to show that youths at this age can't imagine future results of their professional activity yet.

The article studies the types of motivation, their interconnection between gender characteristics and peculiarities of temperament, as well as the changes in the motivation of modern university students of pedagogical specialties.

The article presents theoretical foundations of the modern student's motivation and analysis of the practical implementation of the tools to study the system of motivation.

Key words: basic, social, cognitive and professionally-oriented motivations, reason, motivation, psychodiagnostic tools.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2016

Прийнято до друку 15.02.2016